

POVIJEST POLITOLOGIJE U SLOVENIJI

Igor Lukšič

*Fakultet za društvene znanosti,
Sveučilište u Ljubljani*

Prethodno priopćenje

Primljeno: siječanj 2009.

Sažetak Politologija se u Sloveniji počela razvijati kao dio pravne znanosti. Prva knjiga koja bi se mogla smatrati politološkom jest *Oris zgodovine političnih idej (Oris povijesti političkih ideja)* Jože Goričara. Pravnik Goričar napisao je i knjigu *Obča sociologija (Opća sociologija)*, te se smatra utemeljiteljem sociologije u Sloveniji. Prvi politolozi bili su pravnici, na čelu s Adolfom Bibičem, koji je afirmirao politologiju kao samostalnu disciplinu ili znanstvenu granu u Jugoslaviji. Politologija je imala visok stupanj samostalnosti i nije se (kao u Hrvatskoj) smatrala skupom drugih znanosti: ekonomije, prava, filozofije, sociologije, povijesti. U okviru politologije razvijala su se istraživanja međunarodnih odnosa, obrane i javne uprave, a početkom devedesetih godina i teorijski usmjerena istraživanja. Adolf Bibič zaslužan je što je politologija u Sloveniji bila na visokoj teorijskoj razini i što je bila prisutna na međunarodnoj sceni. Doduše, treba reći da je njezina znanstvena produktivnost bila razmjerno niska. Prisutnost slovenskih politologa na međunarodnoj sceni povećala se sredinom devedesetih godina, a jedan je Slovenac, Anton Bebler, i član Izvršnog odbora IPSA-e.

Ključne riječi politologija u Sloveniji, povijest politologije kao discipline u Sloveniji, politologija i ostale društvene znanosti

Političko sazrijevanje jača politološku refleksiju

Političko konstituiranje određene zajednice uvijek se odvija kroz političke ideje. Nacija se npr. konstituira u procesu oblikovanja političke svijesti, što nužno navodi na promišljanje o tome što ona jest i što nije u političkom intelektualnom naslijeđu, iako je čitamo iz tiskalnog ili drugačije upakiranog naslijeđa. Za ilustraciju preuzimamo i navodimo misli Albina Prepeluha Abditusa iz njegova informativnog uvoda u prijevod

Machiavellijeva (1469-1527) *Vladara*¹ na slovenski jezik, koji je napisao između 1916. i 1920. Prepeluh konstatira da

¹ Zanimljivo je da se u Sloveniji uvijek sjetimo Machiavellija u prijelomnim trenucima podizanja političke svijesti: godine 1920, prilikom ulaska u novu državu, godine 1966, poslije ustava koji je donio veći stupanj autonomije Republici Sloveniji, godine 1990, na prijelomu socijalizma i priprema na nezavisnost te godine 2005, poslije ulaska u Europsku Uniju. Tada su izašli prvi, poslije obnovljeni, prijevođi djela *Il Principe* na slovenski jezik.

je Machiavellijeva domovina bila ras-komadana i ponižena, opljačkana i raz-bijena, kao što je sada njegova. Osjećaj poniženja jača čežnju za slobodom. Iz prošlosti se preko sadašnjosti pruža nit u ljepše dane u budućnosti. "I iz povijesti se crpu nove misli sa svojom idejnom snagom. Od davnih predaka uči se živi rod, jer njihove borbe i pogledi, njihova povijest i kultura pletu vijenac za budu-ću pobjedu... Njihova su djela stvorila temelj suvremenoj kulturi; na njima ljudski rod gradi dalje" (Prepeluh, 1920: 17). Firenca je kao najrazvijenija građanska zajednica prva oblikovala politički program nacionalne države i program moderne politike, što je utkano u Machiavellijevo djelo.

Slovensko građanstvo dobivalo je prvu političku samosvijest kroz prote-stantizam i tada se oblikovao zahtjev za izgradnjom političkih temelja nacije kao što su standardizirani jezik, osnovno školstvo, tiskanje knjiga, autonomno uređenje vjerskih zajednica, organiziranje javnog života. Trubarovo djelovanje i intelektualno naslijeđe imaju značajne političke dimenzije.

Politička misao istrgnula se katolič-koj dominaciji tek s prosvjetiteljstvom. Politički krug baruna Žige Zoisa orga-nizirao je značajnu kulturnu i političku djelatnost. Tada je bila utemeljena Aca-demia operosorum, Akademija radinih, koja je u svojoj kratkoj platformi iz 1781. godine predviđjela istraživanje pravne i političke znanosti.

Prvi koraci u institucionaliziranju politologije

Godine 1919, kada je utemeljeno Sveučilište u Ljubljani, institucionalizi-rala se i rasprava o politici. Pravni fa-kultet bio je nositelj svijesti o političkom

ukoliko je ono bilo povezano s državom i pravom. U tom okviru nastala su prva pravno-politološka djela, npr. "Politič-ke stranke" Albina Ogrisa 1926, "Drža-va" Leonida Pitamica 1927. i "Suvreme-na demokracija" Gorazda Kušēja 1932. godine.²

Poslije Drugog svjetskog rata, s uvo-đenjem socijalističkog uređenja, reflek-sija političkog povukla se u dnevno-političke rasprave o izgradnji nove politike. Prvu politološku raspravu dobili smo tek krajem pedesetih godina, ponovno iz pera pravnika. Jože Goričar je u djelu s naslovom *Oris povijesti političkih teori-ja* i podnaslovom *Od antike do industrij-ske revolucije* prvi u naslov stavio politič-ke teorije i time pored pravne znanosti legitimirao i znanost o političkom. "Po-litičke teorije, njihovi sadržaji i značaj ti-jesno su povezani ne samo sa struktu-rom ekonomske baze i pravno-političke nadgradnje nego i sa svjetonazorskom orijentacijom vremena u kojem živimo. Zbog toga mislim da ih je moguće pra-vilno ocijeniti i vrednovati samo ako po-znajemo barem u grubim crtama nave-deno događanje i orijentaciju" (Goričar, 1959: 5).

Godine 1961. politologija je dobi-la prvi institucionalni oblik u Sloveniji. To je bila Visoka škola za političke zna-nosti. Osnovana je s namjerom da obra-zuje političke vođe, pa su se studenti novačili, prije svega, po političkim krite-rijima i preko Saveza komunista. Sudeći po predavačima, škola je već na početku bila akademski usmjerena. Predavači su uglavnom bili mladi pravnici koji su već završili poslijediplomske studije u okvi-ru Instituta za sociologiju i filozofiju u

² Detaljnije u: Milan Zver (2002), *Demokracija v klasični slovenski politični misli*, Orbis, Ljub-ljana.

Ljubljani, a pojedini i studij u Beogradu, dovodeći u pitanje svoje akademske karijere. Najambiciozniji među njima, npr. Adolf Bibič, već su sredinom šezdesetih godina otišli na studij u SAD i u Sovjetski Savez.

Godine 1964. škola je pokrenula svoj časopis *Teorija i praksa* s namjerom pokretanja rasprave o otvorenim strateškim pitanjima politike i društvenog razvoja. Članci u časopisu postupno su se sve više temeljili na teorijskom i istraživačkom radu. Politički se oslanjao na pokret koji je vodila reformska struja na čelu sa Stanom Kavčičem. S njegovim političkim padom 1972. godine časopis se povukao uglavnom u akademske sfere.

Godine 1967. osnovan je Centar za politološka istraživanja, koji je omogućio istraživački i temeljitiji znanstveni rad. Godine 1968. osnovano je Slovensko politološko društvo. Društvo je u početku djelovalo vrlo živahno, kasnije je zamrlo, sve do 1989. godine. Od 1989. održava se, prije svega, organizirajući godišnje susrete politologa, poslije kojih se izdaju zbornici prezentiranih referata.

Visoka škola za političke znanosti prvo je preimenovana u Visoku školu za sociologiju, političke znanosti i novinarstvo, a pristupanjem Sveučilištu u Ljubljani 1970. u Fakultet za sociologiju, političke znanosti i novinarstvo. Time je okončana faza institucionaliziranja politologije u Sloveniji. Otada se radilo uglavnom na potvrđivanju, diferencijaciji, prisutnosti na međunarodnoj sceni i razvoju politologije.

Unatoč tome što politologija nije imala svoj fakultet, od samog se početka razvijala vrlo autonomno. Zasluge za to možemo pripisati uskoj predanoj jezgri slovenske politologije, koju su, prije svega, činili Adolf Bibič, Boštjan Markič i Stane Kranjc, a za područje međunarod-

nih odnosa Vlado Benko i Ernest Petrič. Oni koji su se katedri priključili kasnije, Drago Zajc, Matjaž Maček i Marjan Brezovšek, te za područje država u razvoju Stane Južnič i Bojko Bučar, samo su dodatno utvrdili zacrtani put autonomije političkih znanosti.

Postojali su pritisci, manje ili više eksplicitni, da politologija bude samo dopuna snažnijoj sociologiji, koja je imala više studenata i u javnosti je bila prepoznatljivija, prije svega zbog zasluga, odnosno velikog otpora politici, a time i politologiji u Sloveniji. Početkom osamdesetih godina, u okviru rješavanja krize, politički su krugovi čak imali namjeru ukinuti međunarodni smjer unutar politologije.

Politologija kao samostalna znanost

Borba za priznanje politologije odvijala se preko borbe za predmet njezina istraživanja. Određivanje predmeta istraživanja bilo je najvažnija sastavnica procesa osamostaljenja politologije od drugih društvenih znanosti, prije svega od prava i sociologije. Za korpus znanja o politici bilo je značajno da predavači imaju široku društvenu naobrazbu. Zbog toga je popis nastavnih predmeta visoke političke škole sadržavao paletu društvenih predmeta: filozofiju, ekonomiju, sociologiju, pravo, psihologiju, statistiku, strani jezik. Političke znanosti zapravo su bile poseban konglomerat disciplina koji stvara političara. Sfera politike bila bi dakle samo neki nedefiniran prostor u kojem se odvija obrazovanje ljudi u skladu s već institucionaliziranim stručnim i znanstvenim područjima. Političke bi znanosti prema tom shvaćanju bile sklop disciplina koje bez obzira na svoj naziv proučavaju i političke odnose. Svaka od tih znanosti djelomice i sve zajedno pokrivala bi politiku kao cjelinu.

Prema tom shvaćanju dakle, politologija kao samostalna disciplina ili znanost nije bila potrebna.

Vladajuće stajalište, koje je 1959. zabilježio Goričar, bilo je: “Tek posljednjih nekoliko godina znanstvenici na Zapadu trude se utemeljiti znanost o politici kao samostalnu znanstvenu granu s vlastitim predmetom i vlastitom metodom, te je tako odvojiti od ostalih društvenih znanosti... danas takva formalno samostalna znanstvena grana još ne postoji. Slažemo se s onim autorima koji tvrde da se sadržaj i metode političke znanosti ne mogu točno odrediti i razgraničiti, jer ona zbog opsežnosti svoga predmeta zadire u područja baš svih društvenih znanosti” (Goričar, 1959: 17). Goričar, pravnik po naobrazbi, zbog toga se radije posvetio sociologiji i napisao knjigu pod naslovom *Opća sociologija*.

Pojačano zanimanje za proces konstituiranja politike poslije programskog kongresa Saveza komunista Jugoslavije i pripreme novog ustava 1963. pridonijelo je i snažnijoj svijesti o potrebi razvoja znanja za politiku.

To su bili politički začeci politologije, ali još ne kao znanosti o politici, nego kao koncentracije iskustva te oblikovanja tehnika i znanja za političke radnike.

Stoga naziv politička znanost u tom periodu pokriva sve postojeće znanosti i discipline koje govore o politici i za koje se pretpostavlja da mogu služiti političarima u argumentiranju i legitimiranju njihova djelovanja i odlučivanja.

Politologija je u Sloveniji u šezdesetim i sedamdesetim godinama izborila mjesto pod suncem osobito zaslugom profesora Adolfa Bibiča, koji je u nastavni program prethodnice Fakulteta društvenih znanosti uveo predmete *Opća politologija* i *Povijest političkih ideja* kao konstitutivne za studij politologije.

U polemici s onima koji ne vjeruju u poseban predmet politologije Bibič 1965. kaže da izraz politička znanost “namjerno upotrebljavamo u jedini kako bismo podcrtali jedinstvenost njezina predmeta”. Poslije je to obrazložio: “Društvena djelatnost koja se odnosi na uređenje položaja čovjeka i strukturnih elemenata društva (u klasnom društvu prije svega klasa) u osnovnom proizvodnom odnosu i u radu te na njihovo sudjelovanje u odlučivanju o općim pitanjima nekog društva u grubim je crtama ono područje društvenih odnosa koje proučava politologija” (Bibič, 1965/1978: 13).

Bibiču je bilo jasno da predmet znanosti ne ovisi samo o moći znanstvenika, nego i o moći samog predmeta. Činjenicu da je politologija doživjela velik procvat poslije Drugog svjetskog rata obrazlaže “sve većom ulogom politike u suvremenom svijetu s jedne strane i sve dubljom sviješću o potrebi demokratskog sudjelovanja s druge” (Bibič, 1970/1978: 114). Sličnu misao razvija u predgovoru Alatrijeva prikaza povijesti suvremene političke misli. Tom je prilikom naglasio: “Prvi put u povijesti politika je uistinu postala ‘sudbina’, jer o političkoj osviještenosti ovisi ne samo društveni napredak nego i sam opstanak čovječanstva kao vrste” (Bibič, 1980: 10). Neokonzervativizam, koji je uslijedio osamdesetih godina, nagovijestio je njezin kraj.

Posebnu je pozornost posvetio dodatnom političkom čimbeniku, koji se često zaboravlja. Konstatirao je da “prigovori protiv samostalne politologije nisu nužno globalne društvene prirode, nego mogu proizlaziti i iz otpora tradicionalnih, već priznatih društvenih disciplina” (1965/1978: 101). Tu je prije svega mislio na pravo, ekonomiju i sociologiju.

S njegovim djelom *Zasebnost in skupnost (Privatnost i zajednica)* iz 1972. utvrđen je koncept politologije koja politiku ne shvaća samo kao događanje u državi, nego kao širok spektar odnosa koji zadiru duboko u civilno društvo. U uvodu je Bibič (1972/1984: 13) jasno naglasio da istraživanje geneze razlikovanja civilnog društva i države “nema samo povijesno-antikvarne vrijednosti, nego je značajno i za suvremenu političku znanost. Možda ne bismo pretjerali kad bismo ustvrdili da je jasna svijest o nastanku i razvoju razlikovanja civilnog društva i države te odnosa među njima nužan uvod u suvremeno, sociološki i filozofski zasnovano proučavanje politike.”

I Stane Južnič, koji se bavio zemljama u razvoju, u definiranju je politike i politologije posegnuo za političkom antropologijom i političkom kulturom. Zaključio je da je “namjera politike u nekom smislu postizanje društvenosti pojedinca” i da je “politika konačan okvir te društvenosti” (Južnič 1977: 374). “U svakom društvu postoji dakle politička organizacija, sustav, poredak, koji ‘drži društvo na okupu’” (*ibid.*: 375). Politička antropologija širila je polje političkog na područja pred kojima se politologija, koja je obrađivala uglavnom zapadne države i institucionaliziranu politiku, dotada zaustavljala. Upravo posljednja Južničeva tvrdnja kaže da politika nije derivat društva, nego posebna djelatnost, ne društvena, ne prirodna, nego *sui generis*, i da tek ona drži društvo na okupu. Društvo bez politike nije konziistentno.

Početak osamdesetih godina pitanje o samostalnom predmetu političke znanosti u Sloveniji nestalo je s dnevnog reda rasprava. Diskusija o njemu obnavljala se još samo prilikom obljet-

nica, kada se znanost ponovno preispitivala *ab ovo*. Tomu je sasvim sigurno pridonio i institucionalni okvir u razdoblju između 1978. i 1984, kada je Adolf Bibič zastupao jugoslavensku politologiju u izvršnom odboru IPSA-e, međunarodne udruge za političke znanosti. To je za slovensku politologiju bilo veliko postignuće, koje se ponovilo između 2006. i 2009, kada je u izvršni odbor IPSA-e izabran Anton Bebler. Međunarodno je postignuće nedvosmisleno i uloga koju je odigrala Cirila Toplak kao sekretar EpsNeta, europske udruge politologa i politoloških društava, te odjela za političke znanosti, utemeljenog 1998. Cirila je bila sekretar udruge od 2004. do 2006, a kasnije je ta udruga uključena u ECPR, europski konzorcij za politološka istraživanja. EpsNet je imao značajnu ulogu u procesu ujedinjenja politoloških studija u Europi početkom 20. stoljeća, kada je propisao minimalni udio sadržaja u kurikulumu da bi fakultet mogao dodjeljivati titulu politologa. Godine 2003-2004, tijekom obnove programa, pojedini su se nastavnici s Odjela za političke znanosti Fakulteta društvenih znanosti pitali moraju li svi studenti slušati predmete kao što su povijest političkih ideja, usporedni politički sustavi i sl. Na nekim katedrama prevladavala je tendencija k pragmatičnijoj usmjerenosti studija, te su se teoretski predmeti isključivali iz nastavnog programa. Stajališta EpsNeta pomogla su da politološki studij u svim programima sačuva uravnoteženost između praktičnog i teorijskog usmjerenja. Prema tzv. Bolonjskoj reformi politologija ima pet programa, koje upisuju studenti prve i viših godina. Dakle ne radi se samo o usmjerenjima, kao što je to vrijedilo za studij do 2004. godine. Ti su programi: analitička politologija, analiza politike i javna

uprava, međunarodni odnosi, europski studiji i studij obrane. Diplomant poslije završenih programa stječe istu titulu: sveučilišni diplomirani politolog. Odjel za politologiju ima četiri katedre i četiri istraživačka centra.

Je li vrijeme za politologiju kao nedruštvenu disciplinu?

Politologija se razvija kroz normativizam i pozitivizam i prepleće se s mehanicizmom kao glavnim načinom razmišljanja moderne. Da bi utvrdila svoju autonomiju kao društvena znanost, i politologija u Sloveniji morala je razviti nekoliko političkih oruđa: tvrdu akademsku jezgru, brojne institucije, mnogo studenata, postdiplomski studij, brojne zaposlene, koji legitimiraju potrebu za novim politolozima, mjesto na Sveučilištu, toleranciju drugih znanosti i sl. Godine 2002. politolozi su prvi put u slovenskoj povijesti imenovani u stručnu skupinu za promjenu ustava. Dotada je to bio privilegij pravnika.

U slovenskoj politologiji započeta je rasprava o tome je li moguće napustiti teren društvenih znanosti i mehanicizma i otići na teren politike kao samostalnog područja života ljudi, koje nije neposredan derivat društvenih odnosa. Može li se politologija otrgnuti sociolo-

gizmu, ekonomizmu i jurisprudenciji? Je li sposobna kreirati svoj predmet neovisno o predmetima svih tih znanosti, koje imaju dužu tradiciju i od kojih se svaka uspijeva uvijek ponovno nametnuti kao pretpolitološko razmišljanje tipa: nakon ekonomske krize slijedi politička kriza, raspad pravnih odnosa dovodi do političke krize, ili, dok ekonomija djeluje, politički su odnosi stabilni, društvena slojevitost preslikava se u političku strukturu, a pravna analiza mora prethoditi političkoj. Mnogi se boje da bi nas takvo razmišljanje odvelo u apsolutiziranje politike i politološkog, a pritom zaboravljaju da za lingviste svijet postoji samo kao jezik, za mehaničare samo prema mehaničkim zakonima i tijelima bez svijesti, za pravnike samo kroz pravne činjenice itd.

Dakle politologiju zanimaju zabranjene droge samo kao skup političkih odnosa koji odražavaju taj problem. Zanima nas svijet koji je posljedica političkih odnosa, koji možemo raščlaniti svojim analitičkim aparatom i razumjeti pomoću svojih koncepata, svijet koji misli drugačije u novoj realnosti drugačije politike. Politološko mišljenje uzima dakle politiku ozbiljno, kao polje koje najsudbonosnije određuje realnost života ljudi. Više od ekonomije, više od bilo koje druge ljudske djelatnosti.

LITERATURA

- Benko, Vlado (1962) *Temeljne črte mednarodnih odnosov od francoske revolucije do blokovske polarizacije*. Ljubljana: Visoka šola za politične vede.
- Benko, Vlado (1970) *Mednarodni odnosi. 1*. Ljubljana: FSPN.
- Benko, Vlado (1997) *Znanost o mednarodnih odnosih* (Knjižna zbirka Mednarodni odnosi). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Bibič, Adolf (1969) *Kaj je politična znanost?* Ljubljana: Komunist.
- Bibič, Adolf, Novosel, Pavle (1971) *Politiška znanost : predmet i suština : metode* (Hrestomatija političke znanosti). Zagreb: Naprijed.
- Bibič, Adolf (1972) *Zasebnništvo in skupnost: "civilna družba" in država pri Heglu in Marxu* (Zbirka Tokovi). Ljubljana: Mladinska knjiga. (Bibič, Adolf. *Građansko društvo i politička država u Hegela i Marxa* [Političke teme, Velika edicija]. Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost, 1983)
- Bibič, Adolf (1978) *Politična znanost, ideologija, politika*. Ljubljana: Komunist.
- Bibič, Adolf (1980) *Predgovor k slovenski izdaji*. U: Palo Alatri, *Oris zgodovine moderne politične misli*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Bibič, Adolf (1981) *Za politologiju: politička znanost u prijelaznom razdoblju* (Političke teme). Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost SSO.
- Bibič, Adolf (1981a) *Interesi in politika: od kritike politične države k samoupravnomu pluralizmu*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Bibič, Adolf (1990) *Civilno društvo i politički pluralizam* (Biblioteka suvremene političke misli). Zagreb: Cekade.
- Goričar, Jože (1959) *Oris zgodovine političnih teorij*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Južnič, Stane (1968) *Latinska Amerika: Društvena struktura i politički sistemi*. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.
- Južnič, Stane (1969) *Socializem in države v razvoju*. Ljubljana: Komunist.
- Južnič, Stane (1973) *Novejša politična zgodovina: izbrana poglavja*. Ljubljana: Univerza. (*Novejša zgodovina : z zgodovino delavskega gibanja*. 1976.)
- Južnič, Stane (1973a) *Politična kultura* (Sociološka in politološka knjižnica, 2). Maribor: Obzorja.
- Južnič, Stane (1977) *Socialna in politična antropologija: splošni del*. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.
- Južnič, Stane (1980) *Kolonializem in dekolonizacija* (Sociološka in politološka knjižnica, 12). Maribor: Obzorja.

The History of Political Science in Slovenia

SUMMARY Political science in Slovenia has started its development as part of legal studies. The first book that can be considered political science literature is "Ocrta povijesti političkih ideja" by Joža Goričar. As a jurist, Goričar has also written a work entitled "Opća sociologija" and is renowned as the founder of sociology in Slovenia. Early political scientists were jurists led by Adolf Bibič, who asserted political science as an independent discipline or academic field in Yugoslavia. Political science had a high degree of autonomy and was not considered (as was the case in Croatia) a set of other sciences: economy, law, philosophy, sociology, and history. Studies in international relations, defense and public administration developed within political science, as did those theory-oriented in the early 1990s. Much credit goes to Adolf Bibič because political science in Slovenia was at a high theoretical level and internationally present. It should be recognised, however, that its academic productivity was relatively low. The international presence of Slovenian political scientists improved during the mid-1990s, so that Slovenia has even got a member of its own at the IPSA Executive Board, Anton Bebler.

KEYWORDS political science in Slovenia, history of political science as a discipline in Slovenia, political science and other social sciences